

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ

УДК 338.48(477)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ У ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНАХ

К. С. Стоян, * асп.

* Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

Ключові слова: промисловий регіон, туристична галузь, туристсько-рекреаційний потенціал, промисловий туризм, сталий розвиток регіонів

Актуальність. Полягає в тому, що регіональні проблеми на сучасному етапі набувають все більшого значення та необхідності вирішення конкретних питань формування та реалізації сталого розвитку. З урахуванням соціально-економічного внеску індустрії туризму у розвиток як регіонів, так і країни в цілому, виникає необхідність розвитку традиційних та пошуку альтернативних шляхів розвитку туризму.

Аналіз останніх досліджень. Питання розвитку індустрії туризму в регіональному аспекті висвітлені в наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців Н. Гук, М. Борушак, В. Кифяк, Д. Лук'яненко, І. Школи, Ф. Котлер, М. Портера та ін.

Постановка завдання. Метою статті є визначення туристичного потенціалу та перспектив розвитку туристичної галузі в промислових регіонах України на прикладі Донецького, Дніпропетровського, Запорізького та Луганського регіонів. Проаналізувати туристичний потенціал та за основними напрямками, розглянути міжнародний досвід розвитку промислового туризму як альтернативного напрямку туризму в промислових регіонах. Визначити роль індустрії туризму у формуванні сталого регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Основними промисловими регіонами України вважаються Донецька, Дніпропетровська, Луганська, та Запорізька області, які мають вагомий вклад в економіку країни. Якщо взяти до уваги нестабільність економічної та політичної ситуації в країні, постає необхідним винайдення альтернативних шляхів розвитку промислових регіонів, серед яких – індустрія туризму. Промислові регіони характеризуються порівняно високим рівнем платоспроможності населення. За статистичними даними, зазначені промислові регіони посідають передові місця в рейтингу показників рівня життя населення регіонів України за 2009 рік (табл. 1) [4].

Рівень життя населення прямо впливає на розвиток туристичної індустрії в промислових регіонах. Незважаючи на статус промислових регіонів, згадані області мають необхідний потенціал для створення власного туристичного продукту.

Під туристичним продуктом мається на увазі попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізуються або пропонуються для реалізації за визначеною ціною, до складу якої входять послуги перевезення, розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо) [5].

Отже, слід розглянути сучасний стан індустрії туризму Донецької, Дніпропетровської, Запорізької та Луганської областей за основними видами. Слід зазначити, що на сьогоднішній день розвиток туризму промислових регіонів направлений, в першу чергу, на задоволення потреб внутрішніх туристів.

Передумовою розвитку лікувально-оздоровчого туризму є необхідний природно-рекреаційний потенціал територій. Як відомо, рівень забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами промислових регіонів розглядається як внутрішній потенціал щодо оздоровлення місцевого населення.

Так, у Донецькій області, завдяки близькості до Азовського моря, є можливість використання таких ресурсів як лікувальні грязі, мінеральні води, йодонасичені води Азовського моря та рапні озера. Окрім цього, природно-рекреаційний комплекс Донецької області доповнюється наявністю річок Сіверський Донець та Кальміус, озер у м. Червоний Лиман, Святогорськ та в районі м. Слов'янськ, об'єктами природничо-заповідного фонду [1].

Природно-рекреаційний потенціал Дніпропетровської області визначається м'яким кліматом, мінеральними водами та лікувальними грязями, курортом «Солоний Лиман».

Таблиця 1

Рівень життя населення по регіонах України за 2009 рік

№ п/п	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників по областях (грн.)	Витрати населення на придбання товарів та послуг по областях (млн.грн.)	Найвищий дохід населення на одну особу за областями (грн.)
1	Донецька (2 116)	Донецька (64 486)	Донецька (17 381)
2	Київська (1 987)	Дніпропетровська (52 161)	Дніпропетровська (16 647)
3	Дніпропетровська (1 963)	Харківська (4 9166)	Запорізька (16 174)
4	Луганська (1 873)	Одеська (40 823)	Київська (15 086)
5	Запорізька (1 843)	Львівська (33 400)	Харківська (14 902)
6	Миколаївська (1 806)	Луганська (27 559)	Полтавська (14 747)
7	Харківська (1 804)	Запорізька (27 528)	Луганська (14 368)
8	Одеська (1 787)	Київська (26 183)	Львівська (13 657)
9	Полтавська (1 733)	Вінницька (21 309)	Сумська (13 656)
10	Львівська (1 667)	Черкаська (17 414)	Миколаївська (13 297)
та інші			

Оздоровчі заклади розташовані у Новомосковському районі (с. Орлівщина), Верхньодніпровську, Нікополі та Дніпродзержинську. Завдяки природним джерелам, які на даній території, оздоровлення є більш фізіологічним, завдяки чому активізуються резервні можливості туристів [9].

Стосовно Луганської області, основою природно-рекреаційних ресурсів є Кремінські ліси, цілющі джерела Старобільського та Сватівського районів. За даним Луганської державної адміністрації, протягом 2009 року лише 2 % туристів здійснили туристичні подорожі з метою оздоровлення та лікування [10].

З вищевикладеного видно, що необхідний ресурсний потенціал промислових регіонів щодо лікувально-оздоровчого туризму наявний, але з даними Державного комітету статистики України, за період 2005 – 2009 рр. спостерігається зменшення кількості місць у санаторно-оздоровчих закладах (рис. 1) [4].

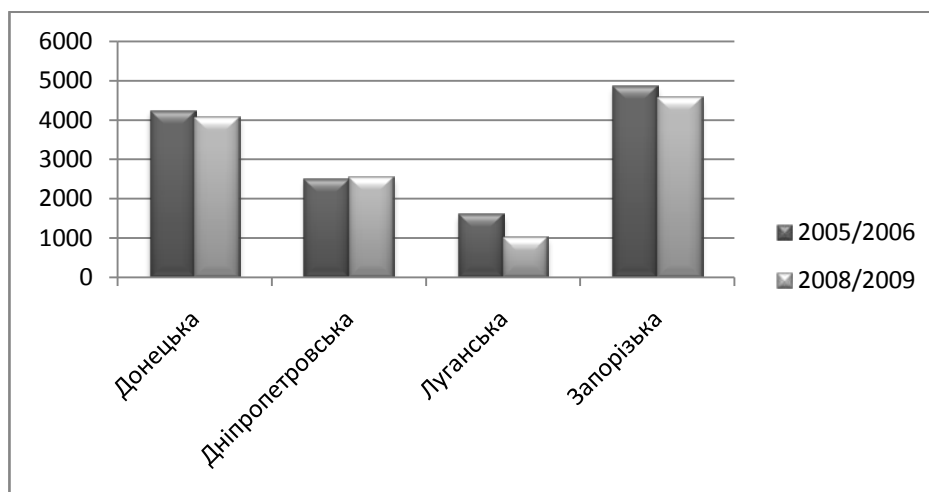

Рис. 1. Зменшення кількості місць у санаторіях та пансіонатах із лікуванням

Причинами цьому є:

- незадовільний стан значної кількості матеріально-технічної бази санаторно-курортних, оздоровчих та рекреаційних об'єктів;
- недотримання санітарно-епідеміологічних норм;
- неефективне використання рекреаційних ресурсів;

- незадовільний стан інформаційної підтримки регіону;
- незадовільна фінансова підтримка з боку держави.

З кожним роком усе більшим попитом користується сільський зелений туризм через екологічне забруднення міст, зайнятість та мобільність населення, бажання відчувати побут та традиції села. У східних регіонах цей напрям лише набуває розвитку.

Зважаючи на те, що сільський зелений туризм є, більшою мірою, активним видом відпочинку промислові регіони мають необхідні природно-історичні ресурси для створення програм зацікавлення туристів традиційними майстер-класами, колоритним сільським побутом, екскурсійно-розважальними програмами (пішохідні або велотури, риболовля, кінні прогулянки та ін.). Важливим моментом є те, що сільський туризм не залежить від сезонності. За експертними даними, завдяки одному туристу створюється приблизно десять робочих місць, що підвищує рівень життя сіл.

Якщо розглядати окремо кожен із регіонів, значним потенціалом володіє Дніпропетровська область, а саме Петриківський та Царичанський райони (Приорілля), які протягом останніх років активно розвиваються в туристичному напрямі. На XVII Міжнародній туристичній виставці «Україна – подорожі та туризм» виставковий стенд Дніпропетровського району, на якому були представлені туристичні пропозиції, в тому числі Петриківський та Царичанський райони, був визнаний найкращим серед регіонів України.

Сільський зелений туризм є єдиним видом туризму Дніпропетровської області, який зазначено в Програмі соціально-економічного та культурного розвитку області на 2011 рік. Завданнями програми є формування позитивного туристичного та санаторно-курортного іміджу Дніпропетровщини, завдяки чому надання туристичних послуг збільшиться на 2 %. Пріоритетним є розвиток сільського зеленого туризму такими шляхами:

- участь у презентаціях на спеціалізованих туристичних регіональних та міжнародних виставках, проведення туристичного ярмарку «Степ – колыска України», фестивалів сільського та «зеленого» туризму, «Петриківський дивоцвіт» з розвитку «зеленого» туризму та народних ремесел, мистецтв Дніпропетровщини, народних свят;

- залучення приватного сектора до рекреаційно-туристичного підприємництва та підсобної діяльності у сфері туризму шляхом проведення фестивалів, семінарів-практикумів із питань розвитку сільського зеленого туризму;

- сприяння організації та проведенню постійно діючих сільських виставок «Український побут» (на базі фондів обласного комунального закладу «Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького» та приватних колекцій) [8].

У Донецькій області велика увага приділялась розвитку зеленого туризму у зв'язку з проведенням Чемпіонату Євро-2012. Створено туристичні маршрути українськими селами, один з яких проходить по території Шилівської сільради й ілюструє історію Дикого Поля. На думку експертів, Донецька область так само приваблива для туристів, як і куточки Гуцульщини чи Поділля.

Сільський зелений туризм Луганщини почав розвиватися з 2007 року за підтримки Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. На сьогоднішній день в регіоні приймають туристів вісім садиб у Біловодському, Новоайдарському, Маяковському, Старобельському, Станично-Луганському районах та в містах Старобельське та Щастя. Найближчим часом готується відкриття ще 10 садиб.

Головною причиною недостатнього розвитку сільського зеленого туризму в промислових регіонах є відсутність законодавчої бази, державної підтримки приватного сектора, відсутність привабливого туристичного іміджу регіонів, у той час як саме напрям сільського зеленого туризму є значним фактором економічного розвитку регіону, завдяки стимулюванню малого підприємництва, створенню додаткових робочих місць, оновленню місцевої інфраструктури.

Розвитку культурно-пізнавального та релігійного туризму сприяють культурно-історичні надбання промислових регіонів.

Так, Запорізька область є центром відродження козацтва і на сьогоднішній день єдиною областю, де розроблена і введена в дію Програма відродження та розвитку козацтва, що сприяє відродженню духовності та культури на прикладі історичних традицій українського козацтва.

У рамках Програми відродження та розвитку козацтва на 2007 – 2010 роки козаки отримали у користування на пільгових умовах земельні ділянки, з обласного бюджету на підтримку козацького руху виділено 650 тис. гривень. Метою Програми на 2011 – 2015 рр.,

затвердженої Запорізькою обласною радою, є об'єднання зусиль козацьких формувань на державних конструктивних позиціях [7].

Найвідоміші культурно-архітектурні пам'ятки Дніпропетровської області розташовані у селі Старі Кодаци, під містом Жовті Води та селі Княжі Байраки, історико-культурні пам'ятки Дніпропетровська – місця, пов'язані із форсуванням Дніпра, скіфські кургани, місця розташування козацтва. Вже розроблені туристичні маршрути територіями Нікополя, Павлограда, Апостолового, Криничанського та Царичанського районів.

Релігійний туризм Дніпропетровської області може бути розвинений на базі великої кількості соборів, храмів, національних спільнот. На сьогоднішній день поширюються пропозиції для українських паломників відвідання святих місць у сусідніх європейських країнах; у свою чергу, можливо розвивати зустрічні пропозиції, наприклад, на базі комплексу Китайгородських церков, які є найстарішими архітектурними спорудами Дніпропетровщини, Успенської церкви, церкви-дзвіниці св. Варвари, Миколаївської церкви.

Культурно-історичним надбанням Донецької області є Успенська Святогірська лавра, Святогірський державний історико-архітектурний заповідник, красназавчий та музей народної архітектури та побуту просто неба у с. Прелесне, музей мініатюрної книги ім. В. А. Розумова в м. Горлівка та ін.

Стосовно Луганської області, культурне надбання налічує 4 635 об'єктів культурної спадщини (з яких 44 – національного значення). Цікавими туристичними об'єктами є чотири кінні заводи (Деркульський, Лимаревський, Новоолександрівський і Стрілецький), ботанічний заказник Біловодського району, парк-музей кам'яних скульптур у м. Луганськ, Троїцький соборний храм у м. Біловодськ, Королівські скелі в Луганському заповіднику та ін.

У Донецькій області є сприятливі умови для розвитку спортивного туризму на воді на р. Сіверський Донець та умови для розвитку альпінізму, можливість проведення футбольних чемпіонатів високого рівня.

Дніпропетровщина має необхідну інфраструктуру для розвитку спортивного туризму, а саме: Дніпропетровський палац водних видів спорту, на базі якого можливо організувати змагання всіх рівнів; перший в Україні критий футбольний стадіон Дніпро-Арена, який відповідає усім вимогам європейського рівня. Завдяки штучно створеним водним каналам та вигідним природним умовам можливо успішно розвивати воднолижні види спорту та проводити змагання з яхтингу. За даними Дніпропетровського туристичного порталу, в Дніпропетровській області нараховується 10 яхт-клубів, серед яких сім розташовані саме в Дніпропетровську.

Особливої уваги потребує промисловий туризм, який має необхідну інфраструктуру лише в даних чотирьох старопромислових регіонах України, а саме, їх промислових центрах.

Промисловий центр – місто, яке виділяється зосередженням однієї або декількох галузей промисловості та формується в ході територіального планування розвитку виробничих сил.

На сьогоднішній день промисловий туризм успішно розвивається в індустріальних містах Польщі, Чехії, Австрії, Великобританії, Китаю, Японії формується на створенні екскурсійних програм з відвідування технічних визначних пам'яток, діючих, промислових підприємств і таких, що вже не експлуатуються.

Розвиток промислового туризму починається ще з ІХХ століття, доказом чого є американський завод JackDaniel (Теннессі), який розпочав свою діяльність в напрямку популяризації туристичних турів ще у 1866 році.

Промисловий туризм має позитивний вплив на підвищення привабливості та ефективності діяльності шляхом зміцнення економічної структури як окремих промислових одиниць, так і в цілому міст. Більшою мірою розвиток промислового туризму залежить від можливостей та бажання виробництв співпрацювати з туристичними агентствами та органами місцевої влади.

За прогнозами Всесвітньої туристської організації, до 2020 року очікується збільшення міжнародних потоків до 1,6 млрд. До трійки найбільшпопулярних регіонів увійдуть Європа (717 млн. туристів), країни Східної Азії та Тихого океану (397 млн.) та Америка (282 млн.). Отже, такі показники росту свідчать, що туристи стають більш зрілими та вибагливими щодо вибору туристичного продукту. За прогнозами зарубіжних учених, у майбутньому туристи матимуть змогу приділяти більше уваги цілеспрямованим подорожам, які відповідають певним інтересам. Промисловий туризм є однією з альтернатив традиційного відпочинку.

На сьогоднішній день Всесвітня туристська організація не надає даних щодо попиту на промисловий туризм. Але, за даними національних та місцевих джерел, наприклад, в Австралії

(Південний Уельс) понад 10 % туристів відвідали атракції промислового виробництва у 2004 році. Все більшої популярності набуває промисловий туризм у Франції, де протягом 2004 року промислові об'єкти відвідали майже 8 млн. туристів. У 1990 р. 294 компанії Великобританії були відкриті для відвідувачів, що становить 6 % усіх атракцій країни. Найпопулярніші атракції США, Великобританії та Японії наведені в таблиці 2 [3].

Таблиця 2

*Вибір відвідувачів промислових атракцій США,
Великобританії та Японії у 2000 році*

Назва об'єкту промислового туризму	Кількість туристів, тис.
CadburyWorld (шоколадна фабрика, Великобританія)	400,000
ToyotaMotorCorporation (виробництво автомобілів, Японія)	300,000
BenandJerry'sHomemade (виробництво морозива, США)	170,000
Wedgwood (виробництво порцеляни, США)	100,000
British Nuclear Fuels (ядерна промисловість, США)	100,000
WR Outhwaite and Son (мотузкове виробництво, США)	75,000 – 100,000
CumberlandPencils (виробництво олівців, США)	64,000

За даними опитування у Великобританії (1992 рік), головною метою відвідання промислових об'єктів є ознайомлення з виробничим процесом та купівля спеціалізованих товарів. Приймаючи туристів, компанії отримують такі переваги як: поліпшення іміджу компанії, інвестиційної привабливості, створення додаткових робочих місць, отримання додаткового прибутку.

Україні як одній з туристично привабливих європейських країн, необхідно, спираючись на зарубіжний досвід, розвивати промисловий туризм. Щодо регіонів, які розглядаються в даній статті, серед основних промислових об'єктів Дніпропетровського регіону (а саме в м. Дніпропетровськ), можна виділити «Південний машинобудівний завод ім. Макарова» (займає лідируючі позиції серед промислових підприємств України з виробництва ракетно-космічної техніки), ВАТ «Дніпрошина» (є одним із найбільших підприємств України та СНД у галузі хімічної промисловості), Дніпропетровський трубний завод ім. К. Лібкнехта, Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського та багато інших.

Рушійною силою економічного розвитку Запорізького регіону є промисловість. Упевнено займає перші позиції в рейтингу ста найкрупніших підприємств України Запоріжсталь – єдине в Україні підприємством з виробництва тонколистового прокату, Дніпроспецсталь та Запорізький завод феросплавів. У машинобудуванні слід виділити СП «Автозав-Даewoo». Пріоритетним напрямом промисловості Луганської та Донецької області є вугільна.

Популяризація програм промислового туризму є одночасною програмою популяризації промислових можливостей як серед внутрішніх, так і іноземних туристів. Це може вплинути на інвестиційну привабливість підприємств, враховуючи популярність промислового туризму серед бізнес-туристів.

Отже, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька та Луганська області мають необхідний туристично-рекреаційний потенціал для розвитку індустрії туризму з орієнтацією як на внутрішніх, так і іноземних туристів.

Розвиток туризму має прямий вплив на сталий розвиток регіонів. Туристичний аспект сталого розвитку визначається Концепцією сталого туризму, розробленою Всесвітньою туристською організацією, відповідно до якої сталий туризм – це туристична діяльність, за якої управління всіма ресурсами відбувається таким чином, що економічні, соціальні, естетичні потреби задовольняються та зберігається культурна складова, екологічні процеси, біологічне різноманіття та системи підтримки життя. Сталий туризм базується на критерії сталості, що означає, що він має бути екологічно нешкідливим у довготривалій перспективі, економічно доцільним та соціально рівним для місцевих громад [6].

Важливість упровадження принципів сталості в розвиток туризму полягає в тому, що туризм вважається одним із найбільш енергомістких секторів економіки.

Доцільність розвитку туризму як додаткової галузі в економіці промислових регіонів зумовлюється значними економічними, соціальними та екологічними факторами.

Першочерговим заходом розвитку туристичної галузі є визначення правильної стратегії з дотриманням таких аспектів:

- стає використання місцевих ресурсів;
- інфраструктура та послуги в регіоні, пов'язані з організацією туристичної діяльності;
- маркетинговий план у рамках регіону або країни в цілому;
- діюча інституційна структура розвитку туризму в регіоні;
- оцінка попиту та пропозиції туристичного ринку регіону [6].

Висновки. З вищевикладеного можна зробити висновки, що такі старопромислові регіони як Донецька, Дніпропетровська, Запорізька та Луганська області мають значний туристсько-рекреаційний потенціал для створення власного туристичного продукту. Важливою для регіонів є орієнтація на в'їзний туризм, завдяки чому збільшаться валютні надходження. Саме тому необхідно, в першу чергу, зосередити зусилля на розвитку та популяризації промислового туризму, притаманного конкретно даним регіонам.

Для реалізації поставленої мети, розвитку туристичної галузі у промислових регіонах необхідно проаналізувати зарубіжний досвід із розвитку промислових регіонів; розробити стратегії розвитку туризму, враховуючи наявний туристсько-рекреаційний потенціал регіонів; затвердити законодавчу базу, яка б сприяла розвитку сільського зеленого туризму; створити конкурентоспроможний туристичний продукт; забезпечити підтримку з боку місцевої влади.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Голованева І. П.** Условія розвитку рекреаційно-туристичної галузі в промисловому регіоні (на прикладі Донецької області) / І. П. Голованева, А. В. Чубатая // Економіка та право. – 2010. – № 1. – С. 39 – 44.
2. **Снеговая Е. Ю.** Формирование стратегии диверсификации экономики старопромышленных регионов: проблемы и направления / Е. Ю. Снеговая // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3. – Т. 2. – С. 141 – 144.
3. **Alexander H. J.** Industrial Tourism: Opportunities for City and Enterprise / H. J. Alexander, Leo Van Den Berg, Christian Berger, Rachel Xiang Feng, 2010.
4. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О. Г. Осауленка, відп. за вип. Н. П. Павленко. – К. : Державний комітет статистики України. – 2010. – Ч 1. – 566 с.
5. Закон України. Про внесення змін до Закону України «Про туризм» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1282-15>.
6. Сталість та сталий розвиток [Електронний ресурс] // Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/progress/aim/>.
7. Запорізька ОДА: Запорізька область єдина, в якій діє Програма розвитку козацтва [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=243961198.
8. Програма соціально-економічного та культурного розвитку області на 2011 рік [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Дніпропетровської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://www.adm.dp.gov.ua/OBLADM/Obldp.nsf/%28DOCWEB%29/6C6AE94A4BF948D5C2257814005975A8>.
9. Туристичний та курортно-рекреаційний комплекс Дніпропетровської області [Електронний ресурс] // Україна туристична 2009. – Режим доступу: <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/ukrtour2009/9/31/1.html>.
10. Туристичний та курортно-рекреаційний комплекс Луганської області [Електронний ресурс] // Україна туристична 2009. – Режим доступу: <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/ukrtour2009/17/52.html>.